

ОСОБЛИВОСТІ УСВІДОМЛЕННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ВЛАСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Кравченко О. Д.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
steps58@ukr.net

Реформування освітнього процесу початкової школи, визначене Державним стандартом початкової освіти [2], актуалізує дослідження психологічних умов та механізмів компетентнісного розвитку молодших школярів, здатних до успішної соціалізації, подальшого саморозвитку і самореалізації в умовах сучасного суспільства (Балл Г., Бех І., Бібік Н., Драговоз О., Зімня І., Лейчук Р., Пометун О., Приходько Ю., Савченко О., Ткач Т., Хуторський А. та ін.).

У найбільш узагальненому вигляді компетентність, на нашу думку, постає як діяльнісно зумовлена інтегральна якість особистості, що результує в собі інтеріоризований особистістю соціальний досвід, який відповідає певній системі суспільних відносин і забезпечує можливості ефективного вирішення задач вікового розвитку, на основі розуміння і прийняття себе як суб'єкту цього розвитку.

Психологічним забезпеченням останнього, на протязі молодшого шкільного віку, виступають: перехід від мотивації «ситуативної ефективності» до «мотивації компетентності» (Бандура А., Десі Е., Еріксон Е., Райн Р., Чирков В.); від парціальних знань і умінь до інтегрованого «уміння вчитися» (Асмолов О., Балл Г., Ільєсов І., Давидов В., Максименко С., Менчинська Н.); від формальної і ретроспективної рефлексії (осмислення) до змістовної та проспективної (проекування) (Абульханова К., Драговоз О., Чилікіна І.); від до рефлексивного рівня саморегуляції діяльності до діялісно-нормативного та суб'єктно-ціннісного (Конопкін О., Моросанова В., Музика О., Никончук Н.).

Ці надбання психологічного розвитку молодшого школяра, в результаті змістового і операціонального освоєння учінневої діяльності та оволодіння новими формами суспільних стосунків, забезпечують його позиційне самовизначення [4]. Вони інтегруються у компетентності молодшого школяра, яка проявляється через систему вікових новоутворень (наявних ресурсів особистості), що визначають новий тип стосунків і успішне оволодіння новими способами діяльності [3]. Врахування варіативності їх сформованості (на рівні ціннісних, змістових, функціональних, інтенційних, дійових, результативних, само оціночних характеристик та особливостей їх структурування і прояву) дозволяє окреслити ознаки індивідуальних особливостей розвитку компетентності молодшого школяра.

Вони можуть проявлятися у об'єктивних, формалізованих показниках (наприклад, у ретельності виконання учнівських обов'язків, успішності і

самостійності в навчанні, безконфліктності взаємодії з однокласниками / ровесниками, продуктивному спілкуванні з педагогами і дорослими, тощо), так і у внутрішніх, суб'єктивних. Останні виявляються, на нашу думку, у переживанні психологічного комфорту від перебування у школі, зацікавленості шкільними справами, задоволеності від результатів своєї діяльності і наявних стосунків, позитивному само сприйнятті себе як учня. Такі інтегровані емоційні характеристики ставлень співвідносяться не лише з вихідними потребами і домаганнями особистості до успіху, а й із уявленнями про свої можливості досягнути його, а також із певними вимогами до власної діяльності і особистості [1]. Тобто, досвід задоволення значимої для молодшого школяра потреби відчувати себе компетентним у різних ситуаціях учінневої діяльності набуватиме розвивального характеру, по-перше, при наявності реальних успіхів його шкільного буття і, по-друге – при усвідомленні обмеженості власної компетентності та активної налаштованості до її подальшого «розширення» в умовах навчання.

Усвідомлення молодшими школярами власної компетентності є організованою певним чином сукупністю оцінок їх власних здібностей/спроможностей вирішувати різні задачі, які постають перед ними у різних сферах шкільного життя. У ній відображається те, наскільки школярі здатні розмірковувати над змістом власної свідомості, здійснюваної діяльності і поведінки для усвідомлення власної унікальності і «оволодіння» своїм суб'єктивним світом.

Використана нами методика «Оцінки власної «компетентності» молодшого школяра» (за С. Хартер, у модифікації Н. С. Чернишової), дозволила нам виявити особливості само оцінювання школярами пізнавальної компетентності, компетентності у спілкуванні з ровесниками, у позаурочній діяльності, а також їх загальне само сприйняття.

Результати вказують на те, що молодші школярі практично однаково оцінюють свої можливості як у сфері пізнавальної діяльності, так і під час своєї зайнятості поза школою, про що засвідчують подібні значення середніх оцінок (20,5 і 20,2 відповідно). Можна говорити лише про незначне зниження показника само оцінювання учнями власної компетентності у сфері спілкування з ровесниками (19,7) та оцінювання власної само ефективності. Найнижчий показник, виявлений в системі загального самосприйняття молодших школярів (19,4), говорить на користь того, що рефлексивні здібності по аналізу власного «Я» є ще недостатньо сформованими. Це узгоджується з розумінням молодшого шкільного віку саме як сензитивного періоду для активного розвитку самооціночних процесів і рефлексивних характеристик особистості дитини (В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, В. І. Слободчиков та ін.). Узагальнені результати дослідження компетентності молодших школярів за даними їх самооцінювання подані нижче.

Таблиця 1 – Дослідження компетентності молодших школярів

Рівні компетентності	Сфери компетентності			
	пізнавальна	спілкування	позаурочна діяльність	загальне самосприйняття
Високий	23,3%	13,3%	23,3%	13,3%
Вище середнього	40%	50%	40%	40%
Середній	23,3%	30%	30%	33,4%
Ниже середнього	13,4%	6,7%	6,7%	13,3%
Низький	–	–	–	–
Всього	100%	100%	100%	100%

Як показують наведені дані, переважна більшість учнів початкової школи оцінюють свою вмiлiсть досить високими показниками. Бiльшу компетентнiсть вони вiдчувають у робочих навчальних ситуацiях, спілкуванні зі своїми ровесниками та у сфері проведення дозвілля. Так 63,3% опитаних нами учнів можуть бути охарактеризовані як такі, що мають високий і вище середнього рівень компетентності у названих сферах. Серед них максимальні показники компетентності у сфері пізнавальної діяльності і позаурочної діяльності виявлені у 23,3%, а у сфері спілкування з однолітками – у 13,3%. По жодній із досліджуваних сфер нами не виявлено учнів із низьким рівнем оцінки власної компетентності. Порівняльна характеристика результатів самооцінювання компетентності учнів 2-го і 3-го класів засвідчує схожі тенденції у оцінюванні школярами своєї ефективності. Проте, виявлено зростання середніх оцінок компетентності у кожній сфері активності третьокласників, порівняно з учнями другого класу (див. табл. 2)

Таблиця 2 – Порівняльна характеристика результатів самооцінювання компетентності учнів

Клас	Сфери компетентності			
	пізнавальна	спілкування	позаурочна діяльність	загальне самоприйняття
2-й клас	20,0	19,0	19,6	19,0
3-й клас	22,0	21,5	21,7	20,4

В обох класах найвищі оцінки стосуються здатності школярів до вирішення навчальних завдань пізнавального характеру. У третьому класі зростає відсоток школярів, які високо оцінюють свої вміння взаємодіяти з однокласниками і друзями (значення середніх оцінок у цій сфері перевищують аналогічні показники другокласників на 2,5). В інших сферах також спостерігається подібна тенденція. Тобто для третьокласників характерні більш високі оцінки компетентності власного Я по всіх позиціях, що відповідає логіці формування їх суб'єктних якостей в умовах навчальної діяльності.

Середні самооцінки компетентності дівчат 2-го і 3-го класів практично однакові, тоді як у хлопців-третьокласників вони істотно різняться порівняно з аналогічними показниками другокласників. Найбільше зростання показників виявлено у сфері позаурочної діяльності хлопців (збільшення середніх оцінок складає 5,3), найменші відмінності стосуються ставлення до себе. Отже можна сказати, що у процесі навчання школярів початкової школи зростає не лише їх вміння вчитися, але й організовувати свій вільний час, спілкуватися з однолітками, аналізувати свою поведінку. При цьому більш динамічні зміни у само оцінюванні компетентності простежуються у хлопців, порівняно з дівчатами.

Ці дані дозволяють попередньо говорити, що учні початкової школи позитивно оцінюють свої можливості у вирішенні навчальних і поза навчальних завдань, різних ситуаціях спілкування і взаємодії з однолітками поза школою. Такі само оціночні характеристики молодших школярів опосередковано засвідчують достатньо комфортний характер сприйняття ними різних аспектів шкільного життя і позитивне само сприйняття своїх можливостей у навчанні.

Список використаних джерел:

1. Абульханова К. Деятельность и психология личности / К. Абульханова. – М.: Издательство «Наука», 1980. – 334 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/2107-priynyato-derjavniy-standarto-chatkovo-osvti>
3. Максимова Г. В. Возрастная компетентность младшего школьника в структуре личностной готовности к обучению / Г. В. Максимова // Известия ВГПУ, 2009. – № 4. – С. 183–187.
4. Слободчиков В. И. Генезис рефлексивного сознания в младшем школьном возрасте / В. И. Слободчиков, Г. А. Цукерман // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 25–36.